

Дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – Київ, 2000. – 194 с. 9. *Крысин Л.П.* Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни // Русский язык конца XX ст. (1985 - 1995). – Москва: Языки русской культуры, 1996. – С. 142-161. 10. *Левицький В.В.* Історія німецької мови. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 216 с. 11. *Норанович А.И.* О некоторых совпадениях в периодизации истории ряда европейских языков (Слово и текст: коммуникативный, лингвокультурный и исторический аспекты (Материалы международной научной конференции). – Ростов-на-Дону, 2009. – С.201–202. 12. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія, 2000. 13. http://books.google.com.ua/books?id=fu0IAAAAQAAJ&redir_esc=y

Павліченко Л.В., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ДИСКУРСУ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА (на матеріалі різних видів допиту)

У статті описано специфічні риси допиту як складової дискурсу досудового слідства, що досліджений з погляду комунікативної лінгвістики. Виокремлено деякі види допиту та проаналізовано комунікативну поведінку їхніх учасників.

Ключові слова: *мовленнєве спілкування, інституційний дискурс, дискурс досудового слідства, допит.*

В статье описаны специфические черты допроса как составной части дискурса досудебного следствия, который исследуется с позиций коммуникативной лингвистики. Выделены некоторые виды допроса и дан анализ коммуникативного поведения их участников.

Ключевые слова: *речевое общение, институциональный дискурс, юридический дискурс, дискурс досудебного следствия, допрос.*

The article describes the specific features of interrogation, which constitutes discourse of pre-trial investigation and is considered in terms of communicative linguistics. The article suggests some kinds of interrogation and analyses the communicative behaviour of their participants.

Keywords: *speech communication, institutional discourse, juridical discourse, discourse of pre-trial investigation, interrogation.*

Сучасну лінгвістику характеризує інтенсивне вивчення процесів мовленнєвого спілкування в різних сферах людської діяльності, зокрема і професійній. Дослідження мовленнєвого спілкування, що супроводжує професійну діяльність і часто є єдиним засобом її реалізації, здійснюють у межах комунікативної лінгвістики, прагмалінгвістики, теорії дискурсу. При цьому в центрі уваги науковців перебувають різні типи інституційного дискурсу (політичний, науковий, релігійний, медичний, педагогічний та ін.), що є спілкуванням у межах певних статусно-рольових відносин [Карасик 2000, Ільченко 2002, Белова 2003, Габідулліна 2010, Литвиненко 2010, Левенкова 2011]. До таких типів дискурсу зараховують юридичний дискурс, окремі аспекти якого стають предметом лінгвістичних досліджень [Скуратовська 2002, Васильянова 2007, Коваль 2007, Кравченко 2007, Дубровская 2010, Баранов 2011]. Попри значний інтерес дослідників до виявлення специфіки функціонування мови у правничій сфері дискурс досудового слідства як різновид юридичного дискурсу не дістав у лінгвістиці належного трактування, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є дискурс досудового слідства, а **предметом** – допит як складник дискурсу досудового слідства, що реалізується у трьох типах усної мовленнєвої взаємодії: слідчий – свідок, слідчий – потерпілий, слідчий – підозрюваний (обвинувачений).

Мета статті – розкрити сутність допиту та описати комунікативну поведінку його учасників, зважаючи на ситуативний контекст мовленнєвого спілкування.

Досудове слідство завжди передбачає допит, що спрямований на з'ясування обставин справи, злочину. Головні учасники допиту – слідчий і допитувана особа (підозрюваний/обвинувачений, свідок або потерпілий). Допит зазвичай проходить у кабінеті слідчого, який ініціює спілкування, щоб отримати необхідну інформацію. Особливістю таких мовленнєвих взаємодій є пріоритетна комунікативна позиція слідчого, за яким соціально закріплений вищий статус. Саме слідчий визначає тему розмови й типи питань, але водночас він несе відповідальність за перебіг і кінцевий результат допиту. Допитуваного зобов'язують надавати інформацію, що стосується справи. Спілкування є вимушеним [Яшенкова 2010, 60] і регламентується за формою та змістом. На мовлення комунікантів значною мірою впливають: обов'язкова фіксація розмови технічними

засобами, можливість контролю з боку інших осіб, необхідність дотримання основних прав людини, як, наприклад, право на захист приватності, право на повагу людської гідності, право не розголошувати конфіденційну інформацію або інформацію, що може завдати шкоду третім особам, тощо. Важливу роль у процесі спілкування відіграють регулятивні норми, що зафіксовані в міжнародному та національному законодавстві. Крім того, комунікативна поведінка учасників різниться залежно від типу адресата, наявності/відсутності попередніх контактів, етапу допиту.

Умовно можна виокремити такі етапи допиту: початковий, основний і завершальний. На початковому етапі слідчий має на меті добре підготуватися до основної частини (власне допиту). Для цього він збирає усю можливу інформацію про допитувану особу, складає план проведення допиту і перелік питань, намагається передбачити можливі проблеми, намічає стратегії й тактики ведення розмови. У випадку первинного допиту першочерговим завданням слідчого є визначити особистість допитуваного, особливості його характеру, темпераменту, інтелектуальних здібностей, цінностей і настанов, вольових якостей. Це дає змогу встановити з допитуваним психологічний контакт, спрогнозувати його комунікативну поведінку і знайти оптимальний спосіб ведення допиту.

Варто зазначити, що встановлення й підтримання психологічного контакту із допитуваним має дуже важливе значення упродовж усього спілкування, оскільки спонукає допитуваного до співпраці, викликає в нього бажання надавати правдиву інформацію по справі, сприяє ефективності допиту.

На основному етапі допиту слідчий прагне отримати нову і правдиву інформацію, конче потрібну для розслідування справи. Для цього допитуваному пропонують викласти усе, що йому відомо, у тій послідовності, яку він визначає, і з його власними оцінками (стадія вільної розповіді). Слідчий втручається тільки в тому випадку, коли допитуваний відхиляється у своїй розповіді від суті справи. Він допомагає допитуваному згадати всю послідовність подій, окремі деталі й факти, які можуть бути важливими для справи. У випадку вторинного допиту метою спілкування на цьому етапі є підтвердження певних фактів, перевірка, доповнення або уточнення даних, отриманих під час проведення попередніх допитів.

Після закінчення вільної розповіді допитуваного слідчий переходить до стадії постановки питань, щоб уточнити деякі факти.

Дуже важливим на цій стадії є правильне формулювання питань і правильний їх порядок.

На завершальному етапі здійснюють фіксацію даних, якщо їх не записували під час допиту. Слідчий робить висновки, ґрунтуючись на отриманій інформації. Дані переглядають, порівнюють із свідченнями різних осіб, а також із даними попередніх допитів.

Для успішної реалізації поставленої мети слідчий має враховувати насамперед фактор адресата. У зв'язку з цим можна виокремити такі види допиту: допит свідка, допит потерпілого, допит підозрюваного (обвинуваченого). Кожен із цих допитів має свої комунікативно-прагматичні особливості.

Тип адресата визначає характер спілкування, репертуар мовленнєвих дій мовця. Допит потерпілого та свідка є прикладом безконфліктного спілкування. Потерпілий і свідок здебільшого налаштовані на співпрацю зі слідчим. На початку допиту слідчий попереджає потерпілого і свідка про кримінальну відповідальність за відмову свідчити і за неправдиві показання, що спрямовує спілкування у потрібному напрямку.

Свідки є у кожній справі, їхні показання суттєво важливі, тому що саме свідки можуть надати найбільш правдиву і повну інформацію щодо мотивів злочину, його обставин, причетних осіб. Свідки розповідають свої версії злочину, що у багатьох випадках сприяє розкриттю справи. Дуже цінним для слідчого є свідок, який сам був очевидцем злочину. Чим повніше, детальніше свідок описує факти подій, тим важливіше він є для слідчого. Водночас, слідчі можуть стикатися із неправдивими показаннями через страх свідка надати правдиву інформацію, що може загрожувати їхній безпеці, або через небажання надати правдиву інформацію, що може зашкодити їхнім близьким людям, знайомим, друзям; через страх розправи з боку підозрюваного чи його родичів тощо.

Особливу цінність мають показання потерпілого, оскільки він знає багато фактів злочину, які невідомі іншим, в т. ч. свідкам. У багатьох випадках потерпілий більше за інших зацікавлений у розкритті справи, покаранні винних. Однак через помсту, образу, гнів, страх або залякування з боку підозрюваного (обвинуваченого), його родичів або близьких потерпілий не завжди надає об'єктивну та правдиву інформацію. Завдання слідчого – враховувати всі ці моменти, бути гарним психологом і допомогти потерпілому говорити правду, бути об'єктивним.

Хоча допит свідка й потерпілого передбачає кооперативно-спрямоване спілкування, у процесі допиту наявні комунікативні збої та бар'єри [Яшенкова 2010, 180-181] через забудькуватість, неухважність, страх або сумніви мовця тощо. Нейтралізувати проблеми такого типу допомагають спеціальні прийоми мовленнєвого впливу на адресата, що застосовує слідчий.

Складнішою для слідчого справою є допит підозрюваного (обвинуваченого), що має конфліктний характер. Підозрюваний (обвинувачений), як правило, не зацікавлений у розкритті злочину і не йде на співпрацю зі слідчим. Він відмовляється розповідати про злочин, чинить опір, ухиляється від прямої відповіді на питання, викривлює інформацію на свою користь.

Слідчий має роз'яснити підозрюваному його права і пояснити, у чому його підозрюють. Підозрюваний має право відмовитись від свідчень, зустрітись із адвокатом перед допитом, подати скаргу, клопотання, вимагати перевірки правомірності затримання. На початку допиту слідчий повинен запитати підозрюваного (обвинуваченого), чи визнає він себе винним, і тільки потім запропонувати йому свідчити по справі. У процесі такого допиту слідчий може ставити уточнюючі, контрольні запитання, проте не має права застосовувати навідні питання, що містять певну відповідь чи підказку. Примусовий характер спілкування нерідко призводить до комунікативного саботажу і комунікативних невдач [Яшенкова 2010, 182–190]. Зокрема, підозрюваний (обвинувачений) може відмовитися свідчити, увести слідчого в оману. Слідчий має зорієнтуватися в ситуації, оцінити особу опитуваного, знайти оптимальний засіб мовленнєвого впливу на підозрюваного (обвинуваченого), щоб переконати та змусити його співпрацювати зі слідством.

На відміну від свідків і потерпілих, підозрювані (обвинувачені) не несуть кримінальної відповідальності за відмову свідчити чи за неправдиві показання. Тому досить складним завданням для слідчого є переконати допитуваного надати правдиву інформацію. При цьому тактичні прийоми, що застосовує слідчий, не повинні порушувати права людини, принижувати її честь і гідність. Слідчий не має права вдаватися до образ, залякування чи погроз.

Допит може виявитися успішним тільки в тому випадку, якщо слідчий чітко розуміє та вміє узгоджувати свої комунікативні цілі й наміри. Уміле використання слідчим мовних стратегій і тактик дає змогу успішно провести допит, значно заощадити час, відмовитися від проведення повторних і додаткових допитів, швидко й повно

з'ясувати обставини, що цікавлять слідство, правильно обрати запобіжний захід і правильно визначити покарання.

Отже, допит як складова дискурсу досудового слідства є специфічною формою спілкування у правничій сфері зі специфічними цілями та учасниками. Допити мають структурні та комунікативно-прагматичні особливості, що необхідно враховувати під час спілкування у правничій юриспруденції. Допити можна класифікувати за різними критеріями. У зв'язку з цим ми розрізняємо: а) первинні та вторинні допити; б) кооперативно-спрямовані та конфліктно-спрямовані допити; в) допити свідка, допити потерпілого та допити підозрюваного (обвинуваченого). Комунікативна поведінка учасників допиту є варіативною і змінюється залежно від типу та етапу допиту, поставленої комунікантами мети. Успішність допиту значною мірою залежить від комунікативної компетенції слідчого.

Допит є невід'ємним компонентом дискурсу досудового слідства, що зумовлює необхідність його комплексного аналізу з погляду комунікативної лінгвістики. Подальше дослідження допиту ми пов'язуємо із встановленням його комунікативно-прагматичних особливостей в англomовному дискурсі. Докладного розгляду потребує комунікативна поведінка учасників допиту та мовні засоби її реалізації. Важливим вважаємо виявлення ознак і чинників ефективних мовленнєвих дій учасників допиту, а також причин неефективного допиту.

1. *Баранов А. Н.* Лингвистическая экспертиза текста. Теоретические основания и практика : учеб. пособие / Анатолий Николаевич Баранов – М. Флінта, 2011. – 592 с. 2. *Белова А. Д.* Лингвистические аспекты аргументации : монографія / Алла Дмитрівна Белова. – 2-ге вид., доп. – К. : Логос, 2003. – 304 с. 3. *Васильянова И. М.* Особенности аргументации в судебном дискурсе : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Инна Михайловна Васильянова ; Твер. гос. ун-т. – Тверь, 2007. – 16 с. 4. *Габідулліна А. Р.* Навчально-педагогічний дискурс: категоріальна структура та жанрова своєрідність (на прикладі шкільного предмета "Російська мова") : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.02 "Російська мова" / Алла Рашатівна Габідулліна ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – К., 2010. – 40 с. 5. *Дубровская Т. В.* Судебный дискурс: речевое поведение судьи : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. филол. наук :

спец. 10.02.19 "Теория языка" / Татьяна Викторовна Дубровская ; Саратов. гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 2010. – 40 с. 6. *Льченко О. М.* Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 "Германські мови" / Ольга Михайлівна Льченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 37 с. 7. *Левенкова Е. Р.* Конвергентные и дивергентные тенденции в политическом дискурсе Великобритании и США : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Елена Романовна Левенкова ; Поволж. гос. соц.-гуманитар. академия. – Саратов, 2011. – 41 с. 8. *Литвиненко Н. П.* Сучасний український медичний дискурс : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Ніна Павлівна Литвиненко ; Ін-т укр. мови НАН України. – К., 2010. – 37 с. 9. *Карасик В. И.* О типах дискурса / Владимир Ильич Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс : сб. науч. тр. – Волгоград, 2000. – С. 5–20. 10. *Коваль Н. С.* Мовні засоби аргументації в юридичному дискурсі (на матеріалі англословних законодавчих та судових документів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Наталія Євгенівна Коваль ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова. – Одеса, 2007. – 22 с. 11. *Кравченко Н. К.* Міжнародно-правовий дискурс: когнітивно-комунікативний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Алла Наталія Кимівна Кравченко ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2007. – 32 с. 12. *Скуратовська Т. А.* Аргументація в американському судовому дискурсі (на матеріалі справ за участю суду присяжних) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Тетяна Анатоліївна Скуратовська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 22 с. 13. *Яшенкова О. Я.* Основи теорії мовної комунікації : [навч. посібник] / Ольга Володимирівна Яшенкова. – К. : ВЦ "Академія", 2010. – 312 с.

Павлюк А.Б., к. філол. н., доц.,
Східноєвропейський НУ імені Лесі Українки

ФЕНОМЕН МНОЖИННОСТІ ПЕРЕКЛАДУ В КОНТЕКСТІ ПИТАНЬ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

Стаття присвячена аналізу існуючих точок зору провідних науковців у галузі перекладознавства, які стосуються явища множинності